

соціологічний, герменевтичний, мовний, стилістичний, інтерсеміотичний тощо [див. дет. 6]. Розмаїття методологій, методик, методів демонструють масштабність вимірів рецепції Біблії у творчому доробку українського генія, адже саме "Кобзар", на думку Г. Штоня, «і можна, і необхідно витлумачувати як документ містерійного взірця, себто як книгу, що відбила (при цьому з дивовижною духовною автентичністю) шлях своєрідної метаноїї її автора, її виростання з людини "ветхої", чи традиційної в людину нову, котра Отцями Церкви витлумачується як людина християнська» [9, 18]. Отже, біблійні паралелі у творчості Т. Шевченка рухаються за законами еволюції, духовного розвитку, переростаючи "старі закони" Завіту до "нового слова" Євангелія.

1. Гегель. Естетика: В 2-х т. – М., 1971. 2. Даниленко І. Молитва в поетичному дискурсі Тараса Шевченка // Слово і Час. – 2006. – № 6. – С. 15–20. 3. Куцевол О. Осмислення читачами епіграфа літературного твору як засобу експлікації інтертекстуальності; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.ua> 4. Лановик З. Художня природа біблійних текстів // Зарубіжна література в загальноосвітній школі. – 2006. – № 29. – С. 18–21. 5. Плющ Л. Екзод Т. Шевченка: Навколо "Москалевої криниці": Дванадцять статтів. – К., 2001. 6. Росовецький С. Біблія і Шевченко // Шевченкознавча енциклопедія. Робочий зошит "Б". – Київ, НАНУ, Інститут літератури ім. Т. Шевченка, 2005. – С. 127–145. 7. Шайтанов І. Триада современной компаративистики: глобализация – интертекст – диалог культур // Вопросы литературы. – 2005. – № 6. – С. 130–137. 8. Шевченко Т. Г. Кобзар / Тарас Григорович Шевченко. – К., 2004. 9. Штонь Г. "Кобзар" і Святе Письмо // Слово і Час. – 2000. – № 1. – С. 18–21. 10. Genette G. Palimpseste. La litterature au second degree. – Paris, 1982. 11. Kristeva J. La révolution du langage poétique. L'avantgarde à la fin du XIX siècle: Lautreamont et Mallarmé. – Paris, 1974.

**Л. Задорожна, д-р філол. наук, проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка**

ІМПЕРАТИВ ІСТОРІЇ У ШЕВЧЕНКОВИХ "ГАЙДАМАКАХ" ТА ЧИННИК СПРИЙНЯТТЯ ЙОГО СЬОГОДНІ

У статті обґрунтовуються світоглядні та творчі засади Т. Шевченка при створенні поеми "Гайдамаки".

Ключові слова: національне відродження, гайдамаччина, романтизм, історичні джерела.

В статті обосновуються мировоззренческие и творческие принципы Т. Шевченко при создании поэмы "Гайдамаки".

Ключевые слова: национальное возрождение, гайдамаччина, романтизм, исторические источники.

The article deals with main principles followed by T. Shevchenko in the course of the creation of the poem "Haydamaky".

Key words: *national revival, haydamak, romanticism, historical sources.*

Українська історія, надто у своїй фіксації подій доби Гетьманщини, стає для нашої літератури першої половини XIX ст. ґрунтом, здатним забезпечити національне відродження в українському культурному просторі.

Розвиваючись під знаком стильової настанови романтизму, з його увагою до історії, українська література, чи не найбільше з європейських літератур цієї епохи, відчуває підтримку для свого подальшого розвою від історичних джерел, що надають їй належне розуміння значимості важливих етапів історичного життя народу, тому прагне не оминати увагою жодного з них.

Утім, на першу половину XIX ст. глибоке знання української історії ще значною мірою перебуває у стані формування: активно сприяють цьому історичні дослідження – М. Максимовича, М. Маркевича, М. Костомарова, П. Куліша, О. Бодяньського, І. Срезневського, Г. Квітки-Основ'яненка, – тобто й істориків, і письменників цієї доби. Вони уважно вдивляються в історичні події минувшини, знаходячи там повчальні для себе, для сучасників і для нащадків уроки.

Послідовну зацікавленість історією виявляє також Т. Шевченко; спілкування з ерудованими петербуржцями відкриває перед ним змогу знайомитися з рукописними та друкованими історичними матеріалами, наявними у кращих приватних бібліотеках, насамперед Є. Гребінки, К. Брюллова. В цей час митець провадить "досконале вивчення російської і української літератур" [7, 10], виявляючи у спілкуванні "добру обізнаність з зарубіжною літературою" [7, 10]; студіює "чимало книг з естетики, філософії, історії, природознавства" [7, 10]. На думку шевченкознавців, Т. Шевченко на цю пору також знав праці українських, російських та польських істориків: "Історію Русів" псевдо-Кониського, "сліди якої знаходимо мало не в кожній історичній поемі молодого Шевченка" [13, 359], "Историю Малой России" Д. Бантиш-Каменського, статтю "Барская конфедерация" І. П. Шульгіна (Т. XIII "Энциклопедического лексикона" Плюшара за 1838 р.), "Історію королівства польського" Є. Бандтке, можливо і книги мемуарів Вероніки Младанович "Автентичний опис уманської різанини", "Образ поляків і Польщі у XVIII ст." Е. Рачинського. Ці історичні праці явили Т. Шевченкові й оцінку подій XVIII ст., пов'язаних із визвольними змаганнями українського народу; один із етапів цих змагань став відомий як гайдамаччина (Думки про поетову рецепцію цих пам'яток історії та про історизм поеми "Гайдамаки" достатньо вичерпно ви-

словлені у працях Б. Навроцького «"Гайдамаки" Т. Шевченка. Джерела. Стиль. Композиція» (К., 1928); К. Гуслистою – посилання подаємо в статті; М. Марченка "Історичне минуле українського народу в творчості Т. Г. Шевченка" (К., 1957); Ю. Івакіна «Коментар до "Кобзаря" Шевченка. Поезія до заслання» (К., 1964); Г. Сергієнко "Т. Г. Шевченко про боротьбу українського народу за своє соціальне і національне визволення в XVII ст." / Історичні погляди Т. Г. Шевченка. (К., 1964); В. І. Яременка – посилання подаємо в статті). Найбільше духовне зрушення в поетовій душі спричинило знайомство саме з історичними працями. Особливий вплив, на думку істориків літератури, справило на Тараса тлумачення історичними джерелами того, що він добре знав із розповідей: або очевидців історичних подій, або тих, котрі перебували найближче до учасників цих подій. Унаслідок цього в поета виникає переконання, що "для формування індивідуальної та колективної пам'яті народу потрібні не лише книжні знання, а й безперервність прямої, усної передачі історичної інформації із покоління в покоління" [24, 161], надто – передачі, висловленої в емоційній художній формі поетичного твору.

Апріорно стверджуємо, що автор поеми "Гайдамаки" знав також позицію М. Максимовича у ставленні до гайдамаччини, оприявнену у фундаментальній праці "Сказание о Колиивщине" (написана 1839 року, через циркуляр міністра народної освіти С. Уварова від 24 грудня 1839 р. побачила світ лише 1875 р.); праця, гадаємо, на основі особистих контактів, стала відомою істориком, авторові п'ятитомної "Истории Малороссии" (М., 1842–1843) Миколі Маркевичу. Примітно, що при звертанні до подій Коліївщини М. Маркевич, хоч і на основі ґрунтовного вивчення історичних джерел, характеризує їх концептуально цілковито споріднено з М. Максимовичем. Очевидно, приватні стосунки, – а "познайомились Шевченко й Маркевич навесні 1840 в Петербурзі" [21, 382], – сприяли ознайомленню Т. Шевченка з концепцією М. Максимовича та М. Маркевича у ставленні до гайдамаччини.

Ґрунтовне володіння поетом наявними на той час історичними джерелами, сприйняття з усією можливою чутливістю сторінок історії забезпечило "Гайдамакам" суголосність із наявним у народу ставленням до подій; саме ця суголосність дозволила шевченкознавцям зауважити й те, що "громадські погляди і оцінки Шевченка свідчать не тільки про його геніальні інтуїцію, а і про ясне розуміння, твердий напрям, повну зорієнтованість у шляхах історичного процесу" [14, 366]. Тож саме Коліївщина постає в полі уваги поета тому, що "характеризувалася рідкісним в історії явищем: політичне протистояння Російської імперії і Речі Посполитої досягає майже кульмінації,

але історичні противники і церковні антиподи вкотре об'єднуються проти українців і спільно придушують їхній рух до свободи. А самі процеси супроводжуються високим рівнем ідеологічного тиску й одурманювання, які пізніше частково закріплюються у формі міфу про іманентну жорстокість українського простолюду" [24, 160], хоч насправді явлено було тільки "дух народного повстання" [11, 34]. Розуміння цього, як і те, що автор "Гайдамаків" "хотів показати саме ті історичні процеси, які породжують неоднозначні оцінки і в історіографії, і в людській пам'яті, особливо корелюють із моральністю, вимагають не героїзації, а людського взаєморозуміння, на ставленні до яких перевіряються людські цінності, вибудовується їх система. Саме на таких дразливих темах найвиразніше проявляється історіософія людини" [24, 160]; таке розуміння, вочевидь, має убезпечувати Т. Шевченка від наявних, зокрема у книзі О. Бузини (далі це прізвище будемо позначати криптонімом Б.) "Вурдалак Тарас Шевченко", обвинувачень: обмовлення поета іменником, узятим у заголовок книги, визначає з позицій ідеологічного тиску оцінку і повстанців, речником історичних відрухів яких став поет.

Т. Шевченка у книзі обвинувачено за те, що поет, у слові якого "живе страшний МЕСНИЦЬКИЙ ГНІВ (виділено цитованим автором. – Л. З.) до катів України" [4, 61], зображує в художній формі події, зафіксовані істориками, з позиції народу, а саме – за представлення Коліївщини – як справедливої відплати народом ворогові.

Розуміння цієї справедливості прийшло до поета ще в дитинстві; він цю "дійсність розумів, відчував кожним нервом душі, вона йому боліла" [12, 84], надто, що успадкував це розуміння від діда, який із самої реальності добре пізнав те, що "репрезентувало польську свавільну націю" [3, 240] в безоглядному насиллі шляхетського стану над українським народом, що обов'язково раніше або пізніше мало скінчитися необхідністю його регламентації, й що більшим було свавілля, то жорсткішої регламентації воно потребувало. Ця регламентація у свідомості народу означалася як справедливість, і пошук правди, що "не давав спокою його душі" [3, 240] і будив до чину душу поета.

Зауважуючи у праці "Сказание о Колиивщине", що "кривавий подемг Залізняка був не просто гайдамацьким розбоєм і не випадковим нападом запорожців на польські володіння задля грабунку і здобичі. Ні, це було вогнедихаюче виверження народної помсти і ворожнечі, що цілий вік нагромаджувалася під гнітом унії; це була передсмертна судовна боротьба двох ворожих стихій в державному тілі" [16, 315], М. Максимович і в праці "О причинах взаимного ожесточения поляков и малороссиян, бывшего в XVIII веке" (1857) нага-

дуватиме читачам, що ще "в найближчі до гетьманства Хмельницького десять років (1638–1648) українське народонаселення утікає тисячами із своєї батьківщини, а в попередні десять років воно гине тисячами в боях із поляками" [15, 173], і причиною тому – "жахливий і несамовитий глум польських жовнірів над українським народом" [15, 175], "страсти, які Потоцький чинив у всій Україні 1637 р." [15, 175], "призначення полковників у всі козацькі полки і комісара замість гетьмана – із *поляків*" (тут і далі курсив автора. – Л. З.) [15, 175], постанова, згідно з якою "ще в 1557 році надано було поміщику і його управителю безвідповідальне право карати своїх селян на смерть; а через три роки після єднання України з Польщею, тобто 1572 року, видано було постанову, що забороняла скаржитися підданим селянам на своїх поміщиків" [15, 177], введення унії "засобами насилля, незаконними і утисками для всіх православних" [15, 181]. Так нагромаджувалися особисті образи, які звідував народ, а *"особисті образи"*, – підкреслює М. Максимович, – особливо коли вони стосуються більшості осіб, що становлять суспільство, <...> якщо такі образи тривають усуціль кілька десятиріч, тоді вони складають суму, цілком достатню для народного протесту всієї України в обвинувачення небагатворності польського над нею панування" [15, 177]. На основі вивчення історичних джерел М. Максимович переконується, що тиск безправ'я, який звідував український народ у всіх сферах свого життя, мав неминуче призвести до двох наслідків: або до цілковитої загибелі народу, або до повстання народу проти тотального поневолення і приниження.

Аналогічною Максимовичевій в оцінці подій історії, пов'язаних із Коліївщиною, була позиція М. Маркевича; саме про цю позицію, гадаємо, стало відомо Т. Шевченку навесні 1840 року в Петербурзі у приватній розмові з М. Маркевичем (не виключено, що зустріч відбулася внаслідок виходу "Кобзаря" Т. Шевченка у травні 1840 р.), надто, що поет на той час уже був автором історичних поем "Іван Підкова" і "Тарасова ніч", опублікованих у першому виданні "Кобзаря". На те, що розмова з М. Маркевичем-істориком відбувалася саме про найбільш складні для історичного життя України події, вказує і сама Шевченкова творчість, у якій він не оминає увагою діткливі теми минувшини.

Згодом, услід за М. Маркевичем та М. Максимовичем, замислюватиметься над причинами гайдамаччини інший дослідник – Д. Мордовцев, який на основі вивчення документів прийде до висновку, що польське панування в Україні призвело до повної руйнації її суспільного життя: "ні правильного суду, ні законного розподілу

прав, ні майнового та особистого забезпечення – нічого не існувало у південній Росії XVIII століття" [18, 15], тому "Малоросія вочевидь руйнувалася. З сильної, грізної для сусідів держави вона перетворювалась на слабку, беззахисну країну" [18, 17], де польські урядовці зменшили «армію не на 10, не на 12, а на 500 %» [18, 17], тож "південно-російський народ вважав нестерпним ярмом польське панування. Служіння польським панам він називав "полоном вавілонським", "працею людською єгипетською"» [18, 16].

I. Франко у своїй праці "Шевченко героєм польської революційної легенди" наводить розлогу цитату з журналу "Przegląd Rzeczy Polskiej", в якій зауважено, що у спротиві козаків спольщенню "мук і жертв було там стільки, що поет не мав потреби вдаватися до домислу і звідкілясь позичати червоної фарби... Однак усі ці війни були боротьбою за незалежність, їх характеризувало вперте бажання визволитися з під ярма ляхської влади" [20, 119].

Отже, однастайно наголошують ці та інші дослідники, народ на рідній землі в обстоюванні своїх прав та своєї свободи піднімався у повстаннях, очолюваних Сулимою, Павлюком, Острянницею, Гунею, Тарасом Трясилою, Хмельницьким, Залізняком, Гонтою. Не доводиться обвинувачувати український народ, зокрема повстанців, у надмірній жорстокості, коли перед цим на них обрушилися всі види і форми "свавілля місцевих панів та євреїв-орендарів, економічні виступи, що, наростаючи, поєднувалися з релігійним фанатизмом римо-католицького та уніятського духівництва" [19, 768]; стає очевидним, що повсталі в ході Коліївщини виявили лише своє право відмірювати мірою, яку отримали за наслідком безмежної суспільної сваволі. Т. Шевченкові, проте, важливо явити найбільш загальну характеристику вчинків ворога; автор поеми далекий від того, аби вести про це мову в такому плані, як про це повідомляють історики, скажімо, що у м. Кодні «над викопаною глибокою ямою кожному з захоплених, прив'язаних до колоди, кат сокирою відрубав голову і потім і голову й тіло кидали в яму. Коли одна яма наповнювалась, викопували другу. <...> Втомлювалися кати, щербились сокири, а бойня тривала. Нарешті, зважаючи на прохання шляхти, яка побоювалась залишитись без робочих рук, Стемповський припинив кару, наказавши залишених у живих "значку вати" десятого, тобто одрубувати праву руку і ліву ногу, або навпаки» [10, 53].

Т. Шевченко зосереджує поетичну розповідь у "Гайдамаках" на вчинках повстанців: на самих учинках тому, що людині дано судити лише про вчинки – загальний суд у волі Бога, а повстанців – тому, що це була постраждала в цій справі сторона.

Чи можна в такому разі, як це чинить Б., називати події, явлені в "Гайдамаках", "бесовским хороводом"? [5, 15].

Обвинувачуючи автора поеми "Гайдамаки" у представленні одного з героїв цих подій у найстрахітливішому вигляді: "обезображенный ненавистью лик Гонты" [5, 15], Б., вочевидь, визначає іншу норму для створення образу месника з народу й за народ: у вигляді особи, переповненої щастям. Можливо, в такій формі Б. висловлює праведний гнів за те, як тяжко кати мучили підступно схопленого І. Гонту (найближчий помічник генерала Кречетникова полковник Гур'єв під час зустрічі з ватажками повстання Гонтою і Залізняком "заявив, що він прибув на допомогу повсталим і порадив об'єднати свої війська для походу проти шляхти. <...> І коли Залізняк та Гонта прибули в ставку полковника, той дав знак своїм спіймати і ув'язнити керівників повстання та всіх гайдамаків" [9, 25]): "Гонту генерал наказав не вішати: його спершу піддали жакливім тортурам. Потім його вкинули у підземелля, і генерал послав у Шаргород за катом. Коли кат з'явився, скликали всіх євреїв дивитися на печальний кінець Гонти. Передовсім з нього залізними шкребками здирали шкіру. Потім зробили залізну корону, сильно розжарили і наділи її Гонті на голову, кажучи при цьому: сьогодні ми коронуємо тебе в польські королі. Катові, для підтримання і посилення звірства, що охопило його, давали пити горілку. Часом кат викидав шматок м'яса з тіла Гонти. Потім Гонта був порубаний на частини" [6, 28]. Знаючи це, чи можемо говорити, що в І. Гонту "словно вселилась душа вурдалака" [5, 15]?

Для Б. є вельми важливим те, що "ведь не резал исторический Гонта своих сыновей! Это ему Тарас Григорьевич от себя приписал и речь ему вложил из самых темных недр СВОЕГО (виділено автором. – Л. З.) естества! Подлог, попросту говоря, совершил. Так кто же тогда настоящий вурдалак? Выходит, что добрячок Тарас Григорьевич..." [5, 15].

Однак зважмо, що при зображенні поетом подій в Умані, учасником яких був І. Гонта, автор "Гайдамаків" не приховує тяжких, але щирих зізнань І. Гонти-громадянина: "не я вбиваю, / А присяга" [22, 182], а також того, що І. Гонта так почуватиметься по вбивстві дітей: "тяжко мені жити! / Тяжко мені плакати!" [22, 182]. Характеризувати образ І. Гонти і "не помічати" цього: чи можна йняти віру такій характеристиці? За твердженням істориків, "у Гонти був син, але він перед захопленням Умані виїхав" [8, 79]. В. Антонович зауважує, що в І. Гонти "був дійсно молодий син, але після горя, що спіткало батька, один із відданих сотників вивіз хлопчика і з ним утік у Молдавію, за переказами; про подальшу долю хлопчика нічо-

го не відомо" [1, 71]. За свідченням істориків, у "Гайдамаках" "так само неправдиво з історичного боку змальовано відношення Гонти до жінки. <...> Відомо, що Гонта жив з жінкою приязно, та з неї ніколи не була католичка" [8, 79].

Т. Шевченкові в цьому разі йдеться про інше, важить більше: явити і "вражаючий символ людської або, радше, християнської офірності" [24, 172], і не менш трагічний символ власного життєвого самозречення, адже І. Гонта, як і Тарас Бульба, позбавляючи себе дітей, розправлявся в такий спосіб зі своїм майбутнім, із можливістю подальшого свого тривання, тому чи підлягає за це тавруванню словом "вурдалак" автор "Гайдамаків", так само, як і автор "Тараса Бульби"? Або чи можна вести мову про "упиризацію" (Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. – К., 1997. – С. 109) персонажів поеми?

Українські історики, насамперед М. Максимович, визначають І. Гонті високу оцінку: "Полковником уманських козаків був шляхтич Обух, чоловік незначний. Головною надією уманського війська був сотник Іван Гонта. В сотники він вийшов із селянських дітей, завдяки відмінній хоробрості, був вельми розумний, красномовний і миловидний, умів притому добре розмовляти і писати по-польски" [16, 325]. Саме завдяки цим "достоїнствам Гонта скоро став душею своїх козаків, здобувши загальну повагу і славу в усій Уманщині; сам граф дуже любив його і відзначав особливими милостями: він наділив йому у володіння село Росушки, де народився Гонта, а потім іще село Орадівка" [16, 326].

У цій високій оцінці І. Гонти М. Максимовичу вторить історик М. Маркевич: "їх полковник, шляхтич Обух, в полку нічого не означав; головною особою був, із селянських дітей, хоробрий, розумний, вродливий і красномовний сотник Іван Гонта, уродженець села Росушки, яке потім граф дав йому в володіння, разом із іншим селом Орадівкою. Граф (Потоцький. – Л. 3.) Гонту любив; і Гонта був йому відданий" [17, 621]. Історик зауважує, що порушує цей позитив у стосунках між сотником і графом уманський староста (комісар), який безпідставно привселюдно обвинувачує І. Гонту в зраді: "Враз в Умані заговорили, що Гонта поєднався з Залізняком. <...> Тоді комісар, у супроводі ксьондзів і панів, вийшов на площу і всенародно сказав: Пане Гонто! Доносять мені, що ти ведеш переговори з Залізняком; я не хочу цьому йняти віри, тощо. Гонта до сліз був скривджений, тим більш, що гучномовно проголошені ці слова ганьбили його честь. Ксьондзи привели його до нової присяги; він виїхав із Умані. Дорогого він дізнався, що пани зазіхали на його життя,

що є лист до нього від графа, утаєний Младановичем (уманським комісаром. – Л. З.); він (Гонта. – Л. З.) обурився і вирішив, що б там не сталося, помститись. Приїхав у табір – йому подають лист від Залізняка, який, вказуючи на готовність панів до зради, благає його устати за віру й батьківщину і обіцяє Уманське князівство. Дізнавшись, що пани хотіли скарати сотника, козаки вирішили, що весь полк ошукано, і заявили Гонті, що підуть із ним нікуди, крім Умані. Гонта сказав, що виконає волю товаришів і прийняв чин Уманського полковника" [17, 622].

Хто, знаючи це, вдиважиться, як це чинить Б., говорити про Івана Гонту "несчастный уманський сотник" [5, 15]?

Образ І. Гонти, написаний Т. Шевченком, постав, за словами Леоніда Білецького, з авторської "власної ідеологічної концепції" [3, 241], оскільки сформувався в його уяві як "образ **мученика** (тут і далі виділено цитованим автором. – Л. З.), але **мученика-героя**. Те терпіння, яке Гонта проявив, коли вороги його мучили; те презирство щодо мучителів, та сила впрост прометеївська, з якою він переносив у муках надлюдські болі, і той спокій, та надлюдська **вищість** його духа, коли погорджував катами – все це показувало Шевченкові, що Гонта з іншими замученими не був звичайною людиною, але людиною величезної відваги, найбільшим героєм української нації" [3, 241].

Чи можна піддавати остракізму Т. Шевченка і народного героя за розуміння ними "**трансцендентної вини крові** перед долею Нації, і вона так само вимагає жертви. Ось у цім ховається та глибока проблема трансцендентного гріха і його покути" [3, 249]. Саме тому, вважає Т. Шевченко, й відбувся І. Гонта як великий народний герой, що він безоглядно пішов зі своїм народом, й поетові важливо було явити цю безоглядність, вдавшись навіть до художньої умовності, котру збагнути виявилось не під силу окремим його читачам.

Якщо у Т. Шевченка образ І. Гонти постає захисником прав народу, то "у ворожій польській фантазії Гонта був звичайним собі ватажком різунів українських хлопів" [3, 240], а в польській повісті М. Чайковського "Wernyhora", яку прочитав автор "Гайдамаків", у помсту народному месникові його "змальовано, як найостаннішого злочинця, вбивника своїх рідних дітей" [3, 240]. Саме з таких позицій і називає І. Гонту Б. "несчастным уманським сотником"; аналогічно до таких "ворожих польських фантазій" у книзі Б. і визначається ставлення до І. Гонти в цілому.

Стверджуючи у щоденниковому записі від 1 липня 1857 р., що в "цьому святилищі" [23, 36], яким він називає майстерню К. Брюллова, він творив вірші, "котрі згодом упали таким страшним тягарем на мою

убогу душу" [23, 36], поет визнає за необхідність виділити й найбільш у цьому разі для себе суттєве: "Перед его дивными произведениями я задумывался и лелеял в своем сердце своего слепца Кобзаря и своих кровожадных гайдамаков" [23, 36]. Схоплений поетом цей момент важливий для дослідників Шевченкової творчості не лише тому, що тут "поет сприймає і оцінює історію минувшини, як *передісторію* (виділено цитованим автором. – Л. З.) сучасності, а й майбутнього" [2, 30], а і тому, що ця мить оприявнює відлік початку життя тези про так звану "кровожерливість" гайдамаків (П. Куліш також наголошуватиме на цьому аспекті гайдамацького руху).

У цих словах поета відбите також його переконання в об'єктивному відтворенні ним ходу історичних подій (саме тому він мінімалізує показ жорстокості з боку супротивного до повстанців), у непричетності зображеного до авторських симпатій. Прочитання цієї тези у Т. Шевченка дає змогу встановити межові знаки між власне "я" автора і його устремлінням до правдивого висвітлення подій. Ця теза у Т. Шевченка постає і запорукою того, що з порога відкидатимуться всі обвинувачення йому в необ'єктивності, годі й казати – у "вурдалацтві".

1. Антонович В. Волинская тревога 1783 года. Издание Киевской комиссии для разбора древних актов. – К.: Типография Акционерного общества Н. Т. Корчак-Новицкого, 1902. – 99 с. 2. Барабаш Ю. Просторінь Шевченкового слова. – К.: Темпора, 2011. – 510 с. 3. Білецький Л. "Гайдамаки" Т. Шевченка // Тарас Шевченко. Кобзар. – Т. I. – Вінніпег: ТРИЗУБ, 1952. – 375 с. – С. 237–250. 4. Білоус-Гарасевич М. Тарас Шевченко // Білоус-Гарасевич М. Ми не розлучались з тобою, Україно. – США, Детройт, Мічиган, GRAPHE – 3407 Caniff, 1998. – 768 с. – С. 62–68. 5. Бузина О. Вурдалак Тарас Шевченко. – К.: Арий, 2011. – 288 с. 6. Галант И. К истории Уманской резни 1768 г. С предисловием проф. И. В. Лучицкого. – В. 1. – К.: Типо-литография А. О. Штерензона, 1908. – 39 с. 7. Гнатюк М. Поема Т. Г. Шевченка "Гайдамаки". – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1963. – 173 с. 8. Горбань М. Гайдамаччина. – Харків: Шлях освіти, 1923. – 84 с. 9. Грабовецький В. Національно-визвольні змагання гайдамаків на Правобережній Україні в середині XVIII століття. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – 48 с. 10. Гуслистий К. Селянське повстання 1768 року на Україні. – Харків: Радянська школа, 1934. – 63 с. 11. Дзюба І. Тарас Шевченко // Дзюба І. З криниці літ. У трьох томах. – Т. III. – К.: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2007. – 879 с. – С. 8–98. 12. Євшан М. Тарас Шевченко // Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. – К.: Основи, 1998. – 658 с. – С. 79–119. 13. Єфремов С. Історія українського письменства. – К.: Femina, 1995. – 686 с. 14. Зеров М. Шевченківський збірник // Зеров М. Українське письменство. – К.: Основи, 2003. – 1301 с. – С. 365–367. 15. Максимович М. О причинах взаимного ожесточения поляков и малороссиян, бывшего в XVIII веке // Максимович М. У пошуках омріяної України. – К.: Либідь, 2003. – 360 с. – С. 166–189. 16. Максимович М. Сказание о Коливищине // Максимович М. У пошуках омріяної України. – К.: Либідь, 2003. – 360 с. – С. 314–337. 17. Маркевич М. Історія Мало-

росії. – К.: Видавничий дім "Ін Юре", 2003. – 664 с. 18. *Мордовцев Д.* Гайдамачина. – Дніпропетровськ: Січ, 2004. – 359 с. 19. *Толстоухов А., Зубанов В.* Україна: хронологія розвитку. – К.: КРІОН, 2009. – 864 с. 20. *Франко І.* Шевченко героєм польської революційної легенди // Франко І. Шевченкознавчі студії. – Львів: Світ, 2005. – 471 с. – С. 111–144. 21. *Шевченківський словник.* У двох томах. – Т. І. – К.: Головна редакція УРЕ, 1978. – 414 с. 22. *Шевченко Т.* Гайдамаки // Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 2001. – 784 с. – С. 128–190. 23. *Шевченко Т.* Щоденник // Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т. (вид., автентичне 1-6 томом "Повного зібрання творів у дванадцяти томах"). – Т. 5. – К.: Наукова думка, 2003. – 496 с. – С. 11–191. 24. *Яременко В. І.* Історіософський зміст Шевченкових "Гайдамаків" (до 170-річчя виходу поеми) // Український історичний журнал. – 2011. – № 2. – С. 159–179.

**С. Задорожна, канд. філол. наук, доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка**

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ ДОБИ

У статті осмислюються причини актуальності Т. Шевченка у контексті сучасної доби, її викликів.

Ключові слова: *Т. Шевченко, національне відродження, гуманізм, духовність, історія України, "Гайдамаки".*

В статье рассматриваются причины актуальности Т. Шевченко в контексте современности, ее вызовов.

Ключевые слова: *Т. Шевченко, национальное возрождение, гуманизм, духовность, история Украины, "Гайдамаки".*

The author conceptualizes the reason of T. Shevchenko's relevance in the context of the modern era, its challenges.

Key words: *Taras Shevchenko, national renaissance, humanism, spirituality, history of Ukraine, "Gaydamaky".*

Останньорічні відзначання Шевченкових роковин на фоні відомих державотворчих процесів промовисто свідчать про нагальну потребу повернення слова і духу Поета і у суспільну, і в культурну свідомість, бо по-особливому увиразнюють те, що належить сьогодні до найгостріших проблем нації: духовну деградацію, культурну відсутність чи й взагалі притомність, що оголює найбільчіше: вироджування в Україні України.

"В Україні культ святкування Шевченка – абсолютно формальний, – писала газета інтелектуалів "День" у березні 2011 р. – Шевченко, на жаль, мертвий для наших сучасників, його не прочитують, його меседжі до сучасних українців не достукують. І оці дні – 9 та 10 березня – показують, що Шевченко у нас – не в головах, а на п'єдесталах. І він не говорить з сучасниками своїми текстами" [1].